

MARIA KORDAS^{1, A, B, E}, BARBARA BRUZIEWICZ-MIKŁASZEWSKA^{2, A, B, E},
MACIEJ DOBRZYŃSKI^{3, A, B, E}

Profesor doktor habilitowany medycyny Adam Jakub Masztalerz (1925–2004) – współtwórca wrocławskiej szkoły ortopedii szczękowej i ortodoncji

Professor Adam Jakub Masztalerz (1925–2004)
– Co-Creator of Wrocław's School of Maxillo-Facial Orthopedics
an Orthodontics

¹ Biblioteka Uniwersytetu Medycznego we Wrocławiu

² Katedra i Zakład Protetyki Stomatologicznej Uniwersytetu Medycznego we Wrocławiu

³ Katedra i Zakład Stomatologii Zachowawczej i Dziecięcej Uniwersytetu Medycznego we Wrocławiu

A – koncepcja i projekt badania; B – gromadzenie i/lub zestawianie danych; C – opracowanie statystyczne;
D – interpretacja danych; E – przygotowanie tekstu; F – zebranie piśmiennictwa

Streszczenie

Profesor doktor habilitowany medycyny Adam Jakub Masztalerz (1925–2004) należy do współtwórców wrocławskiej szkoły ortopedii szczękowej i ortodoncji. W 1952 r. uzyskał dyplom lekarza dentystry Akademii Medycznej we Wrocławiu. Podczas studiów pracował jako nauczyciel w Państwowym Liceum Techniki Dentystycznej we Wrocławiu oraz jako wolontariusz w Katedrze Protetyki. W 1950 r. został zatrudniony na etacie zastępcy asystenta w Katedrze Protetyki, na którym pracował do 1952 r. W latach 1952–1955 nakazem pracy został skierowany do Gryfowa Śląskiego, gdzie pracował w Przychodni Rejonowej, a następnie pełnił funkcję społecznego inspektora stomatologii dla powiatu Lwówek Śląski. W 1956 r. został zatrudniony na stanowisku asystenta w Zakładzie Ortodoncji Katedry Protetyki Akademii Medycznej we Wrocławiu. Kierownictwo Zakładu Ortodoncji objął w 1963 r., a kierownictwo Katedry Ortodoncji w 1965 r. i sprawował je do 30 września 1995 r. Stopień naukowy doktora dentystryki uzyskał w 1961 r., docenta w 1963 r., tytuł profesora nadzwyczajnego w 1973 r., a w 1980 r. tytuł profesora zwyczajnego. Profesor Masztalerz sprawował we wrocławskiej Akademii Medycznej wiele ważnych funkcji: zastępcy dyrektora Instytutu Stomatologii, kierownika Oddziału Stomatologicznego, prodziekana Wydziału Lekarskiego oraz prorektora ds. nauki. Główne osiągnięcia profesora to: badania ewolucyjne zmian narządu żucia oraz ich wpływu na powstawanie stłoczeń zębów, weryfikacja wielu norm morfologicznych u dzieci i młodzieży, wykazanie związku między profilaktyką fluorkową próchnicy a częstością występowania wad zgryzu, opracowanie wskaźnika nosowo-szczękowego, sposobu obliczania wieku rozwojowego, pierwszej w kraju mapy częstości wad zgryzowych, aparatury ortodontycznej oraz metody wykonywania zdjęć panoramicznych. Dorobek naukowy prof. Masztalerza obejmuje 16 monografi, 268 publikacji naukowych, 4 projekty racjonalizatorskie, wypromowanie 16 prac doktorskich i patronat nad 1 habilitacją (*Dent. Med. Probl.* 2012, 49, 3, 459–473).

Słowa kluczowe: prof. dr hab. Adam Jakub Masztalerz, wrocławska szkoła stomatologiczna, ortopedia szczękowa, ortodoncja, historia stomatologii.

Abstract

Professor Adam Jakub Masztalerz (1925–2004) belongs to the co-creators of Wrocław's school of maxillo-facial orthopedics and orthodontics. In 1952 he received dentist diploma at the Wrocław Medical University. During his studies he worked as a teacher at the National School of Dental Technology in Wrocław, and as a volunteer in the Department of Prosthodontics. In 1950 he was employed as a deputy of assistant in the Department of

Prosthodontics, where he worked until 1952. In 1952–1955, he was directed to Gryfów Śląski on the basis of service order. He worked there in the community health center, and then he was the inspector of social dentistry for the district of Lwówek Śląski. In 1956, he was employed as an assistant in the Division of Orthodontics in Department of Prosthodontics of Wrocław Medical University. He became the head of the Division of Orthodontics in 1963 and next the head of the Department Orthodontics in 1965. He directed above unit until 30 September 1995. He obtained the dentistry doctor's degree in 1961, habilitated doctor's degree in 1963, associate professor title in 1973 and professor title in 1980. Prof. Masztalerz performed many important functions in Wrocław Medical University such as Deputy Director of the Institute of Dentistry, Head of Dental Subfaculty, Sub-Dean of the Faculty of Medicine and Vice-Rector for Scientific Affairs. The main achievements of Professor include: evolutionary studies of masticatory changes and their impact on the formation of dental crowding, verification of many morphological norms in children and adolescents, proving an association of dental fluoride caries prevention and the incidence of malocclusion, creation of the naso-maxillary index, creation of method of calculation of developmental age, creation of the first country's map of the frequency of malocclusion, creation of orthodontic equipment and the method for panoramic photos performance. Scientific achievements of prof. Masztalerz include 16 monographs, 268 scientific publications, 4 reported inventive projects, 16 doctoral theses promotion and 1 habilitation theses patronage (*Dent. Med. Probl.* 2012, 49, 3, 459–473).

Key words: professor Adam Jakub Masztalerz, Wrocław's School of Dentistry, maxillo-facial orthopedics, orthodontics, history of dentistry.

Ryc. 1. Prof. dr hab. Adam Jakub Masztalerz

Fig. 1. Prof. Adam Jakub Masztalerz

Profesor doktor habilitowany medycyny Adam Jakub Masztalerz (ryc. 1) urodził się 25 lipca 1925 r. we Lwowie. Zmarł 3 grudnia 2004 r. we Wrocławiu. Do chwili wybuchu II wojny światowej ukończył szkołę powszechną i rozpoczął naukę w Gimnazjum im. Kazimierza Wielkiego we Lwowie [1–6].

Zimą 1939 r. we Lwowie Adam Masztalerz złożył przysięgę konspiracyjną w organizującej się Armii Młodzieży Polskiej [7]. W 1941 r. po zajęciu Lwowa przez wojska III Rzeszy najpierw pracował jako sprzedawca w domu towarowym „Kaufhaus des Ostend”, a następnie jako robotnik fizyczny w obozie „Baudienst” [1, 7]. W lipcu 1944 r. jako żołnierz Armii Krajowej brał udział w akcji wyzwolenia Lwowa – „Burza”. Jesienią 1944 r. został wcielony w szeregi Wojska Polskiego. Będąc żołnierzem II Armii WP, walczył na ziemi łżyckiej [1–7]. W chwili zakończenia działań wojennych znajdował się w miejscowości Bad Schandau, położonej nad rzeką Łabą. Po rozwiązaniu I i II Armii WP został wcielony do Wojsk Ochrony Pogranicza [1, 7], gdzie otrzymał stopień sierżanta oraz

skierowanie do oddziału stacjonującego w Jeleniej Górze. W grudniu 1946 r. nastąpiła ostateczna demobilizacja, po której wraz ze swoimi rodzicami zamieszkał w Bytomiu.

W 1947 r. przeniósł się do Wrocławia, gdzie ukończył szkołę średnią [1]. W roku akademickim 1948/1949 został studentem I roku stomatologii Wydziału Lekarskiego Uniwersytetu i Politechniki Wrocławskiej. W czasie studiów pracował jako nauczyciel w Państwowym Liceum Techniki Dentystycznej we Wrocławiu, którego kadre stanowili głównie studenci stomatologii [1, 7]. W okresie 1949–1950 pracował jako wolontariusz w Katedrze Protetyki, kierowanej przez prof. dr. hab. med. Henryka Gorczyńskiego (1889–1979). W latach 1950–1952 był zastępcą asystenta w Katedrze Protetyki Akademii Medycznej we Wrocławiu [1]. W czasie studiów przewodniczył Studenckiemu Kołu Ortodontycznemu [1–6]. W 1952 r. student Adam Masztalerz uzyskał dyplom lekarza dentystry Akademii Medycznej we Wrocławiu. Był to – zgodnie z zarządzeniem Ministra Oświaty z 20 maja 1952 r. (Nr II ŚR-3651/52) – „dyplom przodownika nauki i pracy społecznej” za wybitne postępy w nauce i aktywny udział w pracy społecznej.

Po uzyskaniu dyplomu w jego karierze naukowej na Akademii nastąpiła blisko 4-letnia przerwa, ponieważ prof. Gorczyński był zmuszony zapewnić etat nauczyciela akademickiego jednemu z aktywnych działaczy partyjnych [5]. Lek. dent. Adam Masztalerz został skierowany nakazem pracy do Gryfowa Śląskiego, gdzie pracował w Przychodni Rejonowej jako stomatolog ogólny, a następnie został kierownikiem tej placówki [1, 8]. Działalność kliniczno-organizacyjną w przychodni łączył z obowiązkami społecznego inspektora stomatologii dla powiatu Lwówek Śląski [1, 5].

17 stycznia 1956 r. w wyniku przeprowadzonego postępowania konkursowego lek. Adam Masz-

talierz został zatrudniony na stanowisku asystenta w Katedrze Protetyki Wydziału Lekarskiego AM we Wrocławiu i skierowany do pracy w Zakładzie Ortodoncji od 1 lutego 1956 r. [1]. Dwa lata później, na podstawie decyzji rektora prof. dr. hab. chem. Bogusława Bobrańskiego (1904–1991) z dnia 25 marca 1958 r. został powołany na stanowisko starszego asystenta – z dniem 1 kwietnia 1958 r. [1]. 7 czerwca 1961 r. lek. Adam Masztalerz po złożeniu zgodnych z ustawą egzaminów oraz przeprowadzeniu publicznej obrony dysertacji doktorskiej „Zmienność słóczy zębów u człowieka” uzyskał uchwałą Rady Wydziału Lekarskiego Akademii Medycznej we Wrocławiu stopień naukowy doktora dentystyki [1]. Po uzyskaniu stopnia doktora, na podstawie decyzji rektora AM prof. dr. hab. chem. Bogusława Bobrańskiego z 20 września 1961 r. dr Masztalerz został powołany na stanowisko adiunkta (1 października 1961 r.) – na okres 3 lat (do 30 września 1964 r.) [1]. W 1962 r. odbył staż naukowy w Pradze oraz w Badawczym Instytucie Stomatologii w Bratysławie.

Na podstawie dorobku naukowego oraz przedłożonej rozprawy habilitacyjnej „Pionowe wady zgryzowe w świetle oceny względnej wysokości przedniego odcinka zębodołowego szczęki” uchwałą Rady Wydziału Lekarskiego Akademii Medycznej we Wrocławiu z dnia 6 czerwca 1963 r. dr Adam Masztalerz uzyskał stopień naukowy docenta. Powyższa uchwała RWL została zatwierdzona przez podsekretarza stanu w Ministerstwie Zdrowia i Opieki Społecznej Walentego Titkova (ur. 1917 r.) dopiero 29 kwietnia 1965 r. [1–3].

W 1963 r. dr Adam Masztalerz uzyskał specjalizację II stopnia z ortodoncji [6]. Przed upływem końca okresu zatrudnienia na stanowisku adiunkta dr Masztalerz w piśmie z dnia 20 lutego 1964 r. skierowanym do Rady Wydziału Lekarskiego AM zwrócił się z prośbą o ponowne powołanie jego osoby na stanowisko adiunkta przy Katedrze Ortodoncji WL i prośba ta została rozpatrzona pozytywnie [1].

Dr Masztalerz w 1963 r. objął kierownictwo Zakładu Ortodoncji, a następnie – od 1965 r. – Katedry Ortodoncji Oddziału Stomatologicznego WL AM we Wrocławiu [3, 9, 10]. W 1967 r. był na stażu w Szpitalu im. Heinricha Brauna w Zwickau.

Dnia 18 stycznia 1968 r. odbyło się posiedzenie Rady Wydziału Lekarskiego Akademii Medycznej we Wrocławiu, podczas którego powołano Komisję WL do oceny dorobku oraz przygotowania wniosku dotyczącego wszczęcia postępowania w sprawie nadania doc. dr. hab. Adamowi Masztalerzowi tytułu naukowego profesora nadzwyczajnego [2]. W skład tej komisji weszło 3 członków RWL: prof. dr hab. med. Zygmunt Teofil Albert (1908–2001) – kierownik Katedry i Zakładu Anatomii Patologicz-

nej AM we Wrocławiu, prof. dr hab. med. Wiktor Bross (1903–1994) – kierownik II Katedry i Kliniki Chirurgicznej AM we Wrocławiu, prof. dr hab. med. Józef Adam Kaniak (1909–1984) – kierownik Katedry i Kliniki Chorób Wewnętrznych AM we Wrocławiu, 2 recenzentów: prof. dr hab. med. Tadeusz Szczęsny Owiński (1904–1995) – kierownik Katedry i Kliniki Chirurgii Stomatologicznej AM we Wrocławiu i prof. dr hab. med. Kazimierz Karol Dominik (1907–1996) – kierownik Katedry Ortodoncji AM w Krakowie oraz przewodniczący prof. dr hab. wet. Jan Piotr Zarzycki (1921–2005) – dziekan WL [2]. W tym samym czasie komisja zwróciła się do profesorów zwyczajnych i nadzwyczajnych wszystkich katedr stomatologicznych w Polsce z prośbą o wydanie opinii dotyczących całokształtu działalności naukowej doc. Adama Masztalerza.

Na posiedzeniu RWL w dniu 26 czerwca 1968 r. dziekan WL przedstawił 2 recenzje dorobku naukowego doc. Masztalerza sporządzone przez członków komisji oraz zapoznał członków RWL z 5 opiniami profesorów stomatologii: prof. dr hab. med. Mariana Górskiego (1908–1985), prof. dr hab. med. Janusza Krzywickiego (1907–1988), prof. dr hab. med. Antoniny Orlik-Grzybowskiej (1900–1990), prof. dr hab. med. Jerzego Stadnickiego (ur. 1910 r.) i prof. dr hab. med. Kazimierza Stawińskiego (1918–1996) [2].

Prof. Kazimierz Dominik w swojej recenzji stwierdził m.in. „[...] w swoich publikacjach doc. Masztalerz wykazał umiejętność przygotowania wszelkiego typu prac naukowych technicznych, kazuistycznych, badawczych, statystycznych, historycznych i poglądowych oraz umiejętność prowadzenia prac zespołowych. [...] Na podkreślenie zasługują prace z pogranicza ortodoncji i innych specjalności przyrodniczych, świadczące o szerokich horyzontach badawczych A. Masztalerza [...] Wyrazem wysokiego poziomu szkoleniowego jest zlecenie Katedrze Ortodoncji we Wrocławiu, jako jednej z nielicznych, kursów Studium Doskonalenia Lekarzy”. Prof. Tadeusz Owiński w swojej recenzji podkreślił m.in. „[...] wyjątkową wszechstronność Jego zainteresowań badawczych, [...] kapitalne osiągnięcie, przekraczające ramy stomatologii stanowi praca „Zmienność słóczy zębów u człowieka”, w której autor opisał zmiany zachodzące w narządzie żucia człowieka od neolitu do współczesności [...] doc. Masztalerz stosując metody antropometryczne, opracował wiele pomiarów diagnostycznych, ze wskaźnikiem nosowo-szczękowym na czele, [...] prowadził pionierskie badania wpływu fluoru na zgryz, przestrzegając przed szkodliwym działaniem ponadoptimalnych stężeń fluoru, objawiających się słóczykami zębów”. W recenzjach doceniono także wprowa-

dzenie (jedynie w ośrodku wrocławskim) 2-semestralnego nauczania ortodoncji na V roku studiów stomatologicznych w postaci ćwiczeń i seminariów, a także wielu pomocy naukowych, m.in. modeli akrylowych wad zgryzu.

Po odczytaniu recenzji dziekan WL otworzył dyskusję, w której zabrali głos wszyscy członkowie komisji. Podkreślono wartości naukowe, dydaktyczne i wychowawcze oraz szczególnie aktywną działalność doc. Masztalerza w organach wychowawczych, na stanowisku przewodniczącego Rady Pedagogicznej, przewodniczącego Rady Wydziałowej ds. Młodzieży i przewodniczącego Uczelnianej Komisji ds. Praktyk Robotniczych (Pełnomocnika Rektora ds. Praktyk Robotniczych).

„Opierając się na opiniach Recenzentów oraz kierowników 5 Katedr Stomatologicznych, a także przeprowadzonej dyskusji – Komisja Rady Wydziału uważa jednomyślnie, że poważne osiągnięcia doc. dr. Adama Masztalerza w pracy naukowej, w kształtowaniu kadr naukowych, w działalności dydaktyczno-wychowawczej i organizacyjnej, a także Jego zaangażowanie społeczne w pełni uzasadniają wystąpienie z wnioskiem o nadanie doc. dr. Adamowi Masztalerzowi tytułu profesora nadzwyczajnego...” [2]. Przewodniczący Rady Państwa w dniu 4 stycznia 1973 r. nadał doc. Masztalerzowi tytuł profesora nadzwyczajnego nauk medycznych. W latach 1976–1977 Profesor odbył staż naukowy na Uniwersytecie w Heidelbergu (RFN).

W dniu 15 listopada 1977 r. Rada Instytutu Stomatologii postanowiła wystąpić do Rady Wydziału Lekarskiego Akademii Medycznej we Wrocławiu z wnioskiem o wszczęcie postępowania o nadanie tytułu profesora zwyczajnego prof. nadzw. dr. hab. Adamowi Masztalerzowi [3]. We wniosku do RWL sygnowanym przez dyrektora Instytutu Stomatologii prof. dr. hab. med. Stanisława Henryka Potoczka (ur. 1923 r.) przedstawiono sylwetkę kandydata, jego wybitne osiągnięcia naukowe, dydaktyczne i organizacyjne oraz wymieniono zdobyte liczne nagrody i odznaczenia.

W dniu 18 listopada 1977 r. na posiedzeniu RWL w związku z wszczęciem postępowania w sprawie nadania tytułu naukowego profesora zwyczajnego prof. nadzw. dr. hab. Adamowi Masztalerzowi powołano Komisję, w skład której weszli: prof. dr. hab. med. Zbigniew Knapik (1926–2010) – przewodniczący, dziekan WL oraz 4 członków: prof. dr. hab. wet. Jan Zarzycki – kierownik Zakładu Histologii i Embriologii Instytutu Biostruktury WL, prof. dr. hab. med. Noemi Wigdorowicz-Makowerowa (ur. 1912 r.) – kierownik Zakładu Protetyki Instytutu Stomatologii WL, prof. dr. hab. med. Stefan Koczorowski (1910–1997) – kierownik II Kliniki Chirurgii oraz zastępca ds. nauki dyrek-

tora Instytutu Chirurgii WL, prof. dr. hab. med. Tadeusz Paweła (1920–2011) – kierownik Kliniki Chirurgii Szczękowo-Twarzowej Instytutu Stomatologii WL.

Komisja do oceny całokształtu działalności prof. nadzw. dr. hab. med. Adama Masztalerza wyznaczyła 3 recenzentów: prof. nadzw. dr. hab. med. Halinę Kondrat-Wodzicką (1911–2009) – kierownika Zakładu Ortodoncji Instytutu Stomatologii AM w Łodzi, prof. nadzw. dr. hab. med. Kazimierza Dominika – kierownika Katedry i Zakładu Ortodoncji oraz kierownika Oddziału Stomatologicznego AM w Krakowie, prof. nadzw. dr. hab. med. Stanisława Potoczka – kierownika Stomatologii Zachowawczej oraz dyrektora Instytutu Stomatologii i Prorektora ds. Nauczania AM we Wrocławiu [3].

Na posiedzeniu Komisji WL w dniu 9 listopada 1978 r. przedstawiono 3 recenzje dorobku naukowego prof. nadzw. dr. hab. Adama Masztalerza, przeprowadzono dyskusję oraz tajne głosowanie nad wystąpieniem z wnioskiem o nadanie tytułu naukowego profesora zwyczajnego.

Prof. Kondrat-Wodzicka podkreśliła w swojej recenzji liczne osiągnięcia profesora, do których zaliczyła m.in. samodzielne autorstwo 85 publikacji naukowych; dużą liczbę cytowań w pracach autorów polskich i zagranicznych; wykazanie na obszernym materiale kraniologicznym różnych ras ludzkich zwiększenia częstości stłoczeń jako wyniku szybszej redukcji kości szczęki i żuchwy a nie zębów, będącej skutkiem cywilizacji; wykazanie niezwiększania częstości wrodzonych braków zawiązków zębowych w okresie 5 tysięcy lat; biologiczne uzasadnienie leczenia ekstrakcyjnego; wykazanie, że stłoczenia zębów w żuchwie wynikają głównie ze zmiany kształtu łuku, a nie jego skrócenia; opracowanie tzw. wskaźnika nosowo-szczękowego przydatnego w rozpoznawaniu różnicowym pionowych wad zgryzu; dużą wartość naukową rozprawy habilitacyjnej; weryfikację wielu norm morfologicznych u dzieci i młodzieży na podstawie badań uczniów szkół wrocławskich; wykazanie u bliźniąt monozygotycznych dużych podobieństw cech morfologicznych narządu żucia i niektórych nieprawidłowości, takich jak tyłozgryz, nadzgryz i stłoczenie zębów; wykazanie, że profilaktyka fluorkowa próchnicy zmniejsza częstość występowania wad zgryzu, a zwiększenie stężenia fluoru w wodzie pitnej przyczynia się do zwiększenia frekwencji stłoczeń; ogromną wartość naukową pracy populacyjnej „Wady zgryzu wśród młodzieży szkolnej w Polsce”; wysunięcie w 1972 r. postulatu objęcia ludności wiejskiej stomatologicznym leczeniem uspołecznionym; znaczące osiągnięcia z zakresu techniki ortodontycznej (udoskonalenie zwieraka ortodontyczne-

go, kociołka do polimeryzacji na zimno mas akrylowych, cyrkla suwakowego, modyfikacja zamka Zeńczaka, opracowanie oryginalnego zamka przetyczkowego oraz sprężyny spiralnej, opracowanie metody wykonywania zdjęć panoramicznych za pomocą dentystycznego aparatu rentgenowskiego). Recenzentka podkreśliła także aktywną współpracę profesora z zagranicznymi towarzystwami naukowymi, działalność w Polskim Towarzystwie Stomatologicznym oraz dydaktyczną i organizacyjną we wrocławskiej AM. W podsumowaniu prof. Kondrat-Wodzicka stwierdziła: „Praca prof. dr. A. Masztalerza w Zakładzie Ortodontyki Instytutu Stomatologii AM we Wrocławiu odznacza się wysokim poziomem i znacznym pomnożeniem działalności naukowo-badawczej i dydaktyczno-wychowawczej, jak też zawodowej i organizacyjnej, zwłaszcza po uzyskaniu tytułu profesora nadzwyczajnego. Uzasadnia to w całości pełni przedłożenie wniosku o nadanie Mu profesora zwyczajnego” [3].

Prof. Dominik w swojej recenzji oprócz osiągnięć Profesora wymienionych przez prof. Kondrat-Wodzicką wspomniał także o m.in.: wykazaniu faktu nienasilania się w filogenezie częstości aplazji zębów; opracowanie sposobu obliczania wieku rozwojowego na podstawie „formuły zębowej” w sposób znacznie pewniejszy niż dotychczas stosowana metoda Matiegki i Lukasovej; opracowanie pierwszej w kraju mapy częstości wad zgryzowych; wykazaniu dużego znaczenia zapobiegania i leczenia wad zgryzu w profilaktyce parodontopatii; nawiązaniu współpracy naukowej z liczącymi się ośrodkami zagranicznymi; przygotowaniu (jako redaktor i współautor) pierwszego w Polsce podręcznika dla studentów „Zarys ortopedii szczękowej” uwzględniającego ówczesny program studiów stomatologicznych z zakresu ortodontyki; postawienie kierowanej przez siebie placówki na poziomie wyróżniającym się w kraju; otrzymaniu wybitnych odznaczeń: Złotego Krzyża Zasługi NRD i honorowego członkostwa Towarzystwa Ortopedii Szczękowej NRD. Prof. Dominik w podsumowaniu recenzji stwierdził: „Kończąc moją opinię, z satysfakcją wyrażam pogląd, że wniosek Wysokiej Rady Wydziału Lekarskiego AM we Wrocławiu, by wystąpić o przyznanie prof. nadzw. dr. hab. Adamowi Masztalerzowi tytułu naukowego profesora zwyczajnego jest w pełni uzasadniony. Będzie to dla Niego zasłużonym wyrazem wysokiej oceny Jego osiągnięć naukowych, dydaktycznych, organizacyjnych, wychowawczych i społecznych” [3].

Trzeci z recenzentów – prof. Stanisław Potoczek dodatkowo podkreślił jeszcze inne zasługi prof. nadzw. dr. hab. Adama Masztalerza: pełnienie funkcji kierownika Oddziału Stomatologiczne-

go WL oraz zastępcy dyrektora Instytutu Stomatologii WL; pełnienie funkcji promotora w 9 zakończonych i prowadzonych przewodach doktorskich; liczne recenzje w przewodach doktorskich, habilitacyjnych oraz o nadanie tytułu naukowego profesora nadzwyczajnego i zwyczajnego; opublikowanie 58 prac naukowych, w tym 36 jako jedynej autor od momentu uzyskania tytułu profesora nadzwyczajnego; współautorstwo metody chirurgicznego leczenia wielkożuchwia; pełnienie funkcji członka licznych komitetów redakcyjnych czasopism naukowych oraz funkcji wiceprezesa Polskiego Towarzystwa Stomatologicznego, stworzenie wartościowego filmu dydaktycznego „Diagnostyka zgryzów głębokich”; dużą aktywność społeczno-polityczną w ZBoWiD (Związku Bojowników o Wolność i Demokrację), LOK (Lidze Obrony Kraju) i Związku Zawodowego Pracowników Służby Zdrowia. Prof. Potoczek swoją recenzję zakończył słowami: „Prof. Masztalerz od chwili uzyskania tytułu naukowego profesora nadzwyczajnego pomnożył bardzo wydatnie swój dorobek naukowo-badawczy i dydaktyczno-wychowawczy z dużą korzyścią dla Zakładu, Instytutu i Uczelni, w której pracuje. W moim przekonaniu – w oparciu o załączone materiały i osobistą znajomość Jego osoby i wszechstronnego działania – przyznanie prof. dr. hab. Adamowi Masztalerzowi stopnia naukowego profesora zwyczajnego uważam za w pełni uzasadnione” [3].

Na podstawie opinii recenzentów i przeprowadzonej dyskusji Komisja WL stwierdziła jednomyślnie, że poważne osiągnięcia naukowe prof. nadzw. Adama Masztalerza, które mają duże znaczenie dla organizacji opieki stomatologicznej w Polsce, a także wyniki jego działalności dydaktyczno-wychowawczej, organizacyjnej i społecznej uzasadniają w całej pełni wystąpienie z wnioskiem o nadanie kandydatowi tytułu profesora zwyczajnego oraz powołanie na stanowisko profesora zwyczajnego. Na posiedzeniu Rady Wydziału Lekarskiego AM we Wrocławiu w dniu 17 listopada 1978 r. przedstawiono protokół z posiedzenia Komisji WL oraz przeprowadzono jednomyślne głosowanie, w wyniku którego wszczęto postępowanie w sprawie nadania tytułu naukowego profesora zwyczajnego oraz powołanie na stanowisko prof. zwyczajnego dr. hab. med. Adama Masztalerza, prof. nadzw. [3]. Przewodniczący Rady Państwa w dniu 11 września 1980 r. nadał kandydatowi tytuł profesora zwyczajnego nauk medycznych.

Prof. Masztalerz oprócz kierowania Katedrą i Zakładem Ortodontyki sprawował w Akademii Medycznej we Wrocławiu wiele ważnych funkcji. Jeszcze jako docent, w czasie reformy szkolnictwa wyższego związanej z tworzeniem instytutów w strukturach uczelni wyższych, na podstawie de-

cyzji rektora AM prof. dr. n. tech. Leonarda Kuczynskiego (1913–1994) z dnia 9 września 1970 r. prof. Masztalerz został powołany na stanowisko zastępcy dyrektora Instytutu Stomatologii WL na okres od 1 września 1970 r. do 31 sierpnia 1973 r. Prof. Adam Masztalerz był także członkiem ścisłego kierownictwa Wydziału Lekarskiego Akademii Medycznej we Wrocławiu. W piśmie z dnia 12 marca 1975 r. rektor AM prof. dr. hab. n. med. Stanisław Iwankiewicz (ur. 1920 r.) powołał profesora na funkcję kierownika Oddziału Stomatologicznego Wydziału Lekarskiego Akademii Medycznej na okres od 1 marca 1975 r. do 31 sierpnia 1978 r. Decyzją rektora AM prof. dr. hab. n. med. Eugeniusza Rogalskiego (1920–1982) z dnia 18 września 1978 r. został natomiast powołany na stanowisko prodziekana Wydziału Lekarskiego AM we Wrocławiu na okres od 1 września 1978 r. do 31 sierpnia 1981 r. [1]. W następnym roku, na podstawie decyzji rektora AM prof. dr. hab. n. med. Eugeniusza Rogalskiego z dnia 25 czerwca 1979 r. objął po raz kolejny funkcję zastępcy dyrektora Instytutu Stomatologii WL na okres od 1 września 1979 r. do 31 sierpnia 1982 r. [1]. Odzwierciedleniem zaufania środowiska profesorskiego i władz ministerialnych do profesora, a także docenienia jego zasług naukowo-dydaktyczno-organizacyjnych dla *Alma Mater* był wybór do najwyższych władz uczelni. Na podstawie decyzji podsekretarza stanu w Ministerstwie Zdrowia i Opieki Społecznej Tadeusza Szlachowskiego (ur. 1932 r.) z dnia 30 sierpnia 1984 r. prof. Masztalerz został powołany na funkcję prorektora ds. nauki Akademii Medycznej we Wrocławiu na okres od 1 września 1984 r. do 31 sierpnia 1987 r. [1, 9–12]. Prof. dr. hab. Adam Masztalerz funkcję kierownika Katedry i Zakładu Ortodoncji pełnił do dnia 30 września 1995 r.

W związku z przejściem na emeryturę prof. Masztalerz, który pełnił jednocześnie funkcję przewodniczącego Krajowego Zespołu Konsultanta Medycznego w dziedzinie ortodoncji, zwrócił się z prośbą do Ministra Zdrowia i Opieki Społecznej o zwolnienie z zajmowanego stanowiska. Decyzją podsekretarza stanu w MZiOS Krzysztofa Kuszewskiego z dnia 27 listopada 1995 r. minister przychylił się do prośby i złożył profesorowi serdeczne podziękowania za zaangażowanie i pracę w medycznym nadzorze specjalistycznym [1].

W latach 1995–2000 profesor nadal prowadził działalność naukowo-dydaktyczną w Katedrze Ortodoncji, będąc jej kuratorem, a obowiązki kierownika pełniła dr n. med. Barbara Warych [6]. Profesor biegle władał językiem niemieckim, dlatego zajął się tłumaczeniem naukowych bestsellerów światowej ortodoncji. Ponadto recenzował liczne artykuły naukowe oraz rozprawy doktorskie.

Prof. Adam Masztalerz kontynuując tradycje lwowskiej szkoły stomatologicznej prof. dr. med. Antoniego Cieszyńskiego (1882–1941), nawiązał współpracę z Katedrą Antropologii Uniwersytetu Wrocławskiego oraz Zakładem Antropologii Polskiej Akademii Nauk we Wrocławiu. Owocem tej współpracy były badania ewolucyjnych zmian narządu żucia ze szczególnym uwzględnieniem ich wpływu na powstawanie wad zgryzu (stłoczeń zębów). Prace o charakterze antropometrycznym wzbogaciły diagnostykę ortodontyczną o nowe elementy morfologiczne (wskaźnik nosowo-szczękowy) i zaktualizowały normy opracowane na obcych populacjach. Do oceny kształtu łuku zębowego profesor wprowadził kąt rozwarcia łuku zębowego oraz matematyczny opis kształtu łuków zębowych za pomocą wyróżnika. Współpraca z antropologami oraz Instytutem Matematycznym Polskiej Akademii Nauk i Katedrą Stomatologii Zachowawczej umożliwiła prowadzenie na szeroką skalę w Polsce, a zwłaszcza na Dolnym Śląsku, badań epidemiologicznych. Pozwoliło to na opracowanie mapy częstości wad zgryzu (program „Fotografia młodzieży polskiej” z 1966 r.), ocenę skuteczności leczenia i wykrywania niektórych przyczyn i powiązań wad zgryzu, periodontopatii, próchnicy oraz ocenę stanu higieny jamy ustnej [8]. Badania te były częścią międzynarodowego programu biologicznego. Na podstawie badań longitudinalnych opracowano uproszczony sposób oceny wieku rozwojowego [2, 3, 13]. Zasadą prof. Masztalerza było wdrożenie do leczenia społecznego w całym kraju ówczesnej nowoczesnej czynnościowej metody leczenia wad zgryzu wg Klammta [1]. W latach 60. XX w. wprowadził pierwsze proste aparaty stałe [8]. Badał ponadto wpływ warunków socjalnych na uzębienie.

Do 1978 r. prof. Masztalerz opracował 2 recenzje dorobku naukowego o nadanie tytułu profesora zwyczajnego (prof. dr. hab. med. Kazimierzowi Dominikowi, prof. dr. hab. n. med. Stanisławowi Potoczkiowi), 4 recenzje o nadanie tytułu profesora nadzwyczajnego (doc. dr. hab. med. Oldze Grosfeldowej, doc. dr. hab. med. Janinie Łopatynskiej-Kawko, doc. dr. hab. med. Stanisławowi Przyłipiakowi, doc. dr. hab. med. Barbarze Perzynie) i 2 recenzje prac habilitacyjnych (dr n. med. Irenie Karłowskiej, dr n. med. Annie Majewskiej) [3]. Był ponadto recenzentem ponad 20 prac doktorskich.

Prof. Masztalerz podczas swojej wieloletniej pracy w Akademii Medycznej we Wrocławiu prowadził aktywną działalność dydaktyczno-wychowawczą. Pełnił następujące funkcje: opiekuna V roku stomatologii, przewodniczącego Rady Wydziałowej ds. Młodzieży, pełnomocnika rektora ds. praktyk robotniczych, był członkiem Od-

woławczej Komisji Dyscyplinarnej dla Studentów. Działał także aktywnie w ZBoWiD, gdzie pełnił funkcję prezesa Koła przy Akademii Medycznej we Wrocławiu oraz członka Rady Naczelnej i Zarządu Wojewódzkiego tej organizacji. Był także członkiem Stronnictwa Demokratycznego i NSZZ „Solidarność” od 1980 r. [1–3].

Prof. Masztalerz był członkiem komitetów redakcyjnych wielu wydawnictw naukowych, m.in.: „Biblioteki Stomatologa” oraz czasopism: „Czasopisma Stomatologicznego” (1969–1990), „Wrocławskiej Stomatologii” (1960–2001), „Dental and Medical Problems” (2002–2004), „Magazynu Stomatologicznego” (2001–2004), „Ortopedii Szczękowej i Ortodoncji” (1999–2003). Był także redaktorem naczelnym czasopisma „Świat Ortodoncji” w latach 2003–2004 [6, 12].

Prof. Masztalerz był członkiem honorowym Bułgarskiego, Niemieckiego i Polskiego Towarzystwa Stomatologicznego, F.D.I. (Fédération Dentaire Internationale), Towarzystwa Stomatologii Ortopedycznej Niemieckiej Republiki Demokratycznej oraz członkiem korespondentem Niemieckiego Towarzystwa Ortopedii Szczękowej (po 1989 r.), a także członkiem Akademii Pierre Faucharda [2–6]. Profesor pełnił funkcję sekretarza PTS w latach 1956–1965, dwukrotnie przewodniczącego oraz wiceprzewodniczącego Dolnośląskiego Oddziału PTS. Pełnił ponadto funkcję przewodniczącego Sekcji Ortodoncji PTS, a w latach 1977–1984 wiceprezesa Zarządu Głównego PTS [2–8]. Od 7 czerwca 1977 r. był członkiem Wrocławskiego Towarzystwa Naukowego – Wydziału V Nauk Lekarskich.

Pełnił również funkcję eksperta w polsko-amerykańskich badaniach systemów opieki stomatologicznej. Był członkiem Rady Naukowej przy Ministrze Zdrowia, Rady Wyższego Szkolnictwa Medycznego, Komitetu Patofizjologii Polskiej Akademii Nauk i członkiem korespondentem Niemieckiego Towarzystwa Ortopedii Szczękowej [2, 3, 7].

Prof. Adam Masztalerz współpracował z wieloma ośrodkami zagranicznymi, m.in. Uniwersytetem Purkyniego w Brnie, Uniwersytetem w Heidelbergu, Uniwersytetem Karola w Pradze oraz jego Wydziałem Lekarskim w Hradec Králové [2, 3, 7].

Prof. Adam Masztalerz zajmował się również historią stomatologii, co uwidoczniła m.in. artykuł z 1965 r. „Próchnica w historii medycyny”. Dnia 20 grudnia 2001 r., podczas uroczystego odsłonięcia tablicy upamiętniającej 130-lecie uniwersyteckiej stomatologii we Wrocławiu w holu budynku przy ul. Cieszyńskiego 17–19, żywo komentował „odkrycia historyczne” dr n. med. Barbary Bruziewicz-Mikłaszewskiej, związane z wrocławską stomatologią. Uczestnicząc tego dnia w sesji na-

ukowej w Auli Leopoldyńskiej na temat „Uniwersyteckiej stomatologii we Wrocławiu”, wraz z prof. Stanisławem Potoczkiem, gorąco zachęcał B. Bruziewicz-Mikłaszewską do kontynuowania poszukiwań i badań naukowych z historii stomatologii [14]. W 2002 r. prof. Masztalerz przekazał dr Barbarze Bruziewicz-Mikłaszewskiej tzw. zieloną teczkę – jego prywatne archiwum, które zawiera oryginalne dokumenty i miscellanea zbierane przez ponad 60 lat [15]. Z życzliwością proponował opracowanie tychże materiałów, co przyczyniło się do powstania jej pracy habilitacyjnej [9, 10].

Bardzo ciepło i z wielkim szacunkiem wspominają prof. Masztalerza współpracownicy. Dr n. med. Janina Szelaż – doktorantka profesora napisała: „Niezwykle wiele czasu i pracy Profesor poświęcał rozwojowi naukowemu swoich współpracowników, którzy w każdej chwili mogli liczyć na Jego cenne rady. Profesor Adam Masztalerz był doskonałym klinicystą, lekarzem praktykiem, który obok ogromnej wiedzy posiadał niespotykaną umiejętność łatwego nawiązywania kontaktu z pacjentem i/lub jego rodziną. Zawsze indywidualnie omawiał plan leczenia każdego pacjenta ortodontycznego leczonego przez Jego asystentów w Zakładzie” [6].

Prof. dr hab. n. med. Stanisław Potoczek – przełożony profesora w Instytucie Stomatologii AM na okoliczność jubileuszu 70. urodzin pisał: „Jubilat jest jednym z niewielu wybitnych ortodontów polskich, znanym i cenionym na forum zagranicznym, a Jego prace są aktualne i nowoczesne. Ma niepodważalny dorobek w rozwoju młodych kadr naukowych i szkoleniu specjalistów w zakresie ortodoncji [...] Do jej rozwoju w kraju, a już szczególnie na Dolnym Śląsku, przyczynił się dzisiejszy Jubilat” [5].

Prof. dr hab. n. med. Zbigniew Jańczuk (ur. 1924 r.) wspomina profesora: „[...] Był zawsze rzeczowy i kompetentny, a jednocześnie skory do bardzo delikatnego żartu. Pracowaliśmy potem razem przez kilkadziesiąt lat w Krajowym Nadzorze Specjalistycznym, prowadząc wspólnie ogólnokrajowe badania epidemiologiczne. Podejmowaliśmy też wiele zadań recenzenckich, opiniując podręczniki i monografie oraz prace doktorskie i habilitacyjne. Była to prawdziwie męska i satysfakcjonująca współpraca” [8].

Prof. Masztalerz otrzymał liczne nagrody i odznaczenia, m.in.: Krzyż Oficerski Orderu Odrodzenia Polski, Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski, Złoty Ojczyźniany Order Zasługi NRD (Der Vaterländische Verdienstorden in Gold), Srebrny Krzyż Zasługi, Srebrny Medal „Zasłużony na Polu Chwały”, medal za udział w walkach o Berlin, medal zwycięstwa i wolności 1945 r., medal za Odrę, Nysę i Bałtyk, odznakę Armii Krajowej za

udział w akcji „Burza”, medal 30-lecia Polski Ludowej, brązowy i dwukrotnie srebrny medal za usługi dla obronności kraju, medal Komisji Edukacji Narodowej, złote odznaki: „Za wzorową pracę w służbie zdrowia”, „Zasłużony dla Dolnego Śląska”, „Zasłużony dla Województwa Wrocławskiego i Miasta Wrocławia”, srebrną i złotą odznakę „Zasłużony działacz LOK”, odznakę grunwaldzką, honorowe odznaki: „Zrzeszenia Studentów Polskich”, „Związku Zawodowego Pracowników Służby Zdrowia”, godność „Bene meritus” Polskiego Towarzystwa Stomatologicznego, medale Uniwersytetu Karola w Pradze, Uniwersytetu Purkyńskiego w Brnie, tytuł „Zasłużonego Nauczyciela”, liczne nagrody Ministra Zdrowia za publikacje naukowe, nagrodę specjalną I stopnia za utworzenie pierwszego w Polsce klinicznego zespołu specjalistów stosujących stałe aparaty ortodontyczne oraz medal *Gloriae Ortodontiae* [2–8].

Dorobek naukowy

Monografie

[1] Masztalerz A.: Zmienność stłoczeń zębów u człowieka. Wrocław 1961. Praca doktorska [maszynopis].

[2] Masztalerz A.: Pionowe wady zgryzowe w świetle względnej wysokości przedniego odcinka wyrostka zębodołowego szczęki. Wrocław 1962. Rozprawa habilitacyjna.

[3] Masztalerz A.: Ortodoncja (skrypt-notatnik). Wrocław 1967 [Maszynopis powiel].

[4] Masztalerz A.: Wady zgryzu pionowe. PWN, Wrocław 1969. Prace Wrocławskiego Towarzystwa Naukowego, seria B, nr 154.

[5] Masztalerz A.: Diagnostyka ortodontyczna. Akademia Medyczna we Wrocławiu, Wrocław 1976.

[6] Masztalerz A.: Zarys ortopedii szczękowej (Ortodoncji). Podręcznik dla studentów pod red. prof. dr. hab. Adama Masztalerza. PZWL, Warszawa 1977.

[7] Masztalerz A.: Zarys ortopedii szczękowej (ortodoncji). Podręcznik dla studentów stomatologii pod red. prof. dr. hab. Adama Masztalerza. Wyd. 2. PZWL, Warszawa 1981.

[8] Jańczuk Z., Banach J., Flieger S., Kobylańska M., Kłaptocz B., Masztalerz A., Potoczek S., Rogowiec S., Wigdorowicz-Makowerowa N.: Metody oceny stanu narządu żucia. Raport. Warszawa: GBL 1978, 4, 114. Analizy i Opinie Nr 37: Ocena stanu narządu żucia. Rada Naukowa przy Ministrze Zdrowia i Opieki Społecznej.

[9] Masztalerz A. (red. nauk. wyd. pol.): Stałe aparaty ortodontyczne: leczenie ortodontyczne

techniką łuku prostego. John C. Bennett, Richard P. McLaugh et al. Wyd. Czelej, Lublin 1999.

[10] Masztalerz A. (tłum. i red.): Wprowadzenie do ortodoncji. Kahl-Nieke B. Tł. z niem. Adam Masztalerz. Wyd. 1. Urban & Partner. Wrocław 1999.

[11] Masztalerz A. (red. nauk. wyd. pol.): Mechanika leczenia ortodontycznego techniką łuku prostego. John C. Bennett, Richard P. McLaughlin. Wyd. Czelej, Lublin 2001.

[12] Masztalerz A. (tłum.): Ogród ortodoncji. Cz. 1. Giuseppe Cozzani. Wyd. Kwintesencja, Warszawa 2002.

[13] Masztalerz A. (tłum.): Ogród ortodoncji. Cz. 2. Giuseppe Cozzani. Wyd. Kwintesencja, Warszawa 2002.

[14] Masztalerz A. (red. nauk. wyd. pol.): Usystematyzowane leczenie techniką łuku prostego. Richard P. McLaughlin, John C. Bennett, Hugo J. Trevisi. Wyd. 1 pol. Wyd. Czelej, Lublin 2002.

[15] Masztalerz A. (red. nauk.): Ortodoncja I: Rozwój struktur ustno-twarzowych i diagnostyka. Red. P. Diedrich. Wyd. 1 pol. Urban & Partner. Wrocław 2004. Stomatologia Praktyczna; T. 11/1.

[16] Masztalerz A. (red. nauk. wyd. pol.): Ortodoncja II: Leczenie. Pod red. P. Diedricha. Urban & Partner, Wrocław 2004. Stomatologia Praktyczna, T. 11/2.

Publikacje naukowe

W wykazie nie uwzględniono 67 komunikatów i streszczeń konferencyjnych.

[1] Masztalerz A.: Dostawka jednoskrzydłowa. Czas. Stomatol. 1956, 9, 146–148.

[2] Masztalerz A.: Przypadek odruchowej ślepoty stomatogennej. Czas. Stomatol. 1956, 9, 203–205.

[3] Bujwidowa B., Masztalerz A.: Wyniki badania ortodontycznego dzieci szkolnych w Malborku. Biul. Stomatol. 1959, 4, 375–385.

[4] Masztalerz A.: Ortodontyczne leczenie przykurców. Czas. Stomatol. 1959, 12, 131–134.

[5] Masztalerz A., Bujwidowa B.: Znaczenie zapobiegania próchnicy w ortodoncji. Czas. Stomatol. 1960, 13, 577–584.

[6] Masztalerz A.: Zwierak ortodontyczny. Czas. Stomatol. 1960, 13, 665–668.

[7] Bujwidowa B., Masztalerz A.: Wpływ fluoru na kształtowanie się zgryzu. Czas. Stomatol. 1961, 14, 559–564.

[8] Masztalerz A.: Aparaty ortopedyczne w mechanoterapii przykurców żuchwy. Biul. Stomatol. 1961, 6, 389–401.

[9] Masztalerz A., Bujwidowa B.: Częstość występowania stanów zapalnych przyzębia w powiązaniu z wadami zgryzu. Czas. Stomatol. 1961, 14, 935–939.

- [10] Masztalerz A.: Zmienność braków zawiązków zębowych. *Czas. Stomatol.* 1962, 15, 855–859.
- [11] Masztalerz A.: Zmienność stłoczeń zębów u człowieka. *Mat. Pr. Antropol. PAN.* Nr 61, 91–126.
- [12] Masztalerz A.: przyczynek do etiologii stłoczeń zębów. *Czas. Stomatol.* 1963, 16, 165–170.
- [13] Masztalerz A.: Przypadek niedokończonej ekstrakcji seryjnej. *Wroc. Biul. Stomatol.* 1964, 143–145.
- [14] Masztalerz A.: Zastosowanie szablonu Harrisa do analizy telorentgenogramu. *Wroc. Biul. Stomatol.* 1964, 135–141.
- [15] Masztalerzowa Z., Masztalerz A.: Uzębienie mieszkańców Ugandy. (Ocena materiału kostnego). *Wroc. Biul. Stomatol.* 1964, 215–218.
- [16] Masztalerz A.: Katedra i Zakład Ortodontacji napisał... [W:] Zakład Ortodontacji. Akademia Medyczna we Wrocławiu. Bibliografia 1945–1963. Cz. 2, T. 2. Wrocław 1965, 753–754.
- [17] Masztalerz A.: Próchnica w historii medycyny. *Wroc. Stomatol.* 1965, 29–34.
- [18] Masztalerz A.: Wskaźnik nosowo-szczękowy. *Czas. Stomatol.* 1965, 18, 435–440.
- [19] Masztalerz A.: Zastosowanie antropometrii w rozpoznawaniu ortodontycznym. *Czas. Stomatol.* 1965, 18, 565–568.
- [20] Masztalerz A., Hirnle Z.: Zagrożenie promieniami X w stomatologicznej pracowni rentgenowskiej. *Wroc. Stomatol.* 1965, 35–39.
- [21] Masztalerz A., Śmierzchalska M.: Ocena szerokości łuku zębowego sposobem Ponta. *Wroc. Stomatol.* 1965, 9–12.
- [22] Owiński T., Masztalerz A.: Ostectomia mediana w leczeniu wielkożuchwia. *Wroc. Stomatol.* 1965, 117–124.
- [23] Masztalerz A.: 50 lat pracy prof. Henryka Gorceżyńskiego. *Czas. Stomatol.* 1966, 19, 357–358.
- [24] Masztalerz A.: Suwak ortodontyczny. *Czas. Stomatol.* 1966, 19, 1153–1155.
- [25] Masztalerz A., Hirnle Z.: Zdjęcia stykowe żuchwy w ortodontacji. *Czas. Stomatol.* 1966, 19, 785–788.
- [26] Masztalerz A., Śmierzchalska M.: O potrzebie rewizji norm w diagnostyce ortodontycznej. *Czas. Stomatol.* 1966, 19, 917–920.
- [27] Hirnle Z., Masztalerz A.: Zastosowanie dentystycznego aparatu rentgenowskiego do zdjęć stykowych żuchwy. *Wroc. Stomatol.* 1966–1967, 103–106.
- [28] Masztalerz A.: Katedra Ortodontacji Akademii Medycznej we Wrocławiu w 20-lecie 1945–65. *Wroc. Stomatol.* 1966–1967, 89–95.
- [29] Masztalerz A.: Kurs czynnościowej ortopedii szczękowej w Zwickau. *Czas. Stomatol.* 1967, 20, 893–894.
- [30] Masztalerz A.: Laboratoryjne zamki ortodontyczne. *Czas. Stomatol.* 1967, 20, 1317–1319.
- [31] Masztalerz A.: O diagnostyce ortodontycznej. *Wroc. Stomatol.* 1966–1967, 111–114.
- [32] Masztalerz A., Śmierzchalska M.: Ocena przydatności niektórych norm morfologicznych w ortodontacji. *Wroc. Stomatol.* 1966–1967, 97–101.
- [33] Hirnle Z., Kubrakiewicz Z., Masztalerz A.: Eine Kontaktübersichtsaufnahme des Unterkiefers. *Deutsche Stomatol.* 1968, 18, 923–929.
- [34] Łazarkiewicz W., Masztalerz A., Mironowicz-Szydłowska I.: Wady zgryzu wśród młodzieży Śląska. *Wroc. Stomatol.* 1968, 93–97.
- [35] Masztalerz A.: *Dentes paramolares*. *Czas. Stomatol.* 1968, 21, 249–251.
- [36] Masztalerz A.: Formuła zębowa jako miernik wieku zębowego. *Wroc. Stomatol.* 1968, 63–67.
- [37] Masztalerz A.: Fränkłowska czynnościowa ortopedia szczękowa. *Czas. Stomatol.* 1968, 21, 1395–1397.
- [38] Masztalerz A.: Katedra Ortodontacji Akademii Medycznej we Wrocławiu. *Czas. Stomatol.* 1968, 21, 245–248.
- [39] Masztalerz A.: Narząd żucia w procesie antropogenezy. *Wroc. Stomatol.* 1968, 69–75.
- [40] Masztalerz A.: Zwickau – stolica czynnościowej ortopedii szczękowej. *Wroc. Stomatol.* 1968, 77–83.
- [41] Masztalerz A., Bujwidowa B.: Próchnica zębów stałych a wady zgryzu. *Czas. Stomatol.* 1968, 21, 725–729.
- [42] Masztalerz A., Bujwidowa B.: Próchnica zębów stałych w etiologii wady zgryzu. *Wroc. Stomatol.* 1968, 85–88.
- [43] Miszczyszyn M., Masztalerz A.: Modyfikacja płytki podniebiennej. *Wroc. Stomatol.* 1968, 99–101.
- [44] Masztalerz A.: Aparaty stałe stosowane w Zakładzie Ortodontji AM we Wrocławiu. *Wroc. Stomatol.* 1969, 63–68.
- [45] Masztalerz A.: Ekstrakcje w leczeniu ortodontycznym. *Wroc. Stomatol.* 1969, 41–51.
- [46] Masztalerz A.: Regulatory czynności w Zakładzie Ortodontji AM we Wrocławiu. *Wroc. Stomatol.* 1969, 57–62.
- [47] Masztalerz A., Górny S., Łazarkiewicz W., Mironowicz-Szydłowska I.: Wady zgryzu wśród młodzieży szkolnej w Polsce. *Czas. Stomatol.* 1969, 22, 671–675.
- [48] Masztalerz A.: Katedra i Zakład Ortodontji napisał... [W:] Zakład Ortodontji. Akademia Medyczna we Wrocławiu 1945–1970. Wrocław 1970. T. 1, z. 2, 291–293.
- [49] Masztalerz A.: Katedra i Zakład Ortodontji napisał... [W:] Zakład Ortodontji. Akademia Medyczna we Wrocławiu. T. 2, z. 4. Bibliografia 1964–1969 (cz. 2). Wrocław 1970, 625.

- [50] Masztalerz A.: 25 lat Polskiej Stomatologii na Dolnym Śląsku. Wroc. Stomatol. 1970, 3–4.
- [51] Masztalerz A.: Regulatory czynności we wczesnym leczeniu ortodontycznym. Czas. Stomatol. 1970, 23, 343–347.
- [52] Masztalerzowa Z., Masztalerz A.: Wady zgryzu a próchnica zębów i zapalenie przyzębia. Wroc. Stomatol. 1970, 169–174.
- [53] Masztalerz A.: Biologiczne podstawy leczenia ekstrakcyjnego wad zgryzu. Czas. Stomatol. 1971, 24, 1419–1422.
- [54] Masztalerz A.: Konstitutionelle Beschränkungen der kieferorthopädischen Therapie. Dtsch. Stomatol. 1971, 21, 524–526.
- [55] Masztalerz A.: Prace o tematyce stomatologicznej opublikowane w polskim piśmiennictwie niestomatologicznym w roku 1970. Czas. Stomatol. 1971, 24, 959–961.
- [56] Masztalerz A.: Szerokość żuchwy i jej zmienność w czasie. Wroc. Stomatol. 1971, T. 2, 241–244.
- [57] Masztalerz A.: Kąt rozwarcia łuku zębowego. Czas. Stomatol. 1972, 25, 869–872.
- [58] Masztalerz A.: O statystyce w medycynie. Wroc. Stomatol. 1972, T. 1, 123–137.
- [59] Masztalerz A.: Prace o tematyce stomatologicznej opublikowane w roku 1971. Czas. Stomatol. 1972, 25, 999–1001.
- [60] Masztalerz A.: Der Zahnbogen des Unterkierers beim Homo sapiens. Fortschr. Kieferorthop. 1972, 33, 447–456.
- [61] Masztalerz A.: Wskazania do leczenia ortodontycznego. Wroc. Stomatol. 1972, T.1, 119–121.
- [62] Masztalerz A., Bujwidowa B.: Uproszczony sposób oceny wieku zębowego. Wroc. Stomatol. 1972, T. 1, 139–149.
- [63] Masztalerz A., Kozaczek T., Kozaczek A., Łazarkiewicz W.: Wady zgryzu i stan uzębienia u wychowanków Państwowego Domu Dziecka. Wroc. Stomatol. 1972, T. 1, 151–158.
- [64] Masztalerz A., Masztalerzowa Z.: Choroby przyzębia a wady zgryzu i próchnica zębów. Czas. Stomatol. 1972, 25, 1255–1259.
- [65] Masztalerz A., Masztalerzowa Z.: Skuteczność opieki stomatologicznej nad młodzieżą szkolną na Śląsku. Wroc. Stomatol. 1972, T. 1, 159–164.
- [66] Masztalerz A., Masztalerzowa Z.: Skuteczność opieki stomatologicznej nad młodzieżą szkolną w Polsce. Czas. Stomatol. 1972, 25, 1121–1125.
- [67] Masztalerz A., Masztalerzowa Z.: Stan uzębienia młodzieży szkolnej na wsi. Med. Wiej. 1972, 7, 239–241.
- [68] Masztalerz A.: Leczenie tyłozgryzów. Wroc. Stomatol. 1973, 119–123.
- [69] Masztalerz A.: Miroslav Adam: Ortodoncja-učebnico pro lékařské fakulty. (Ortodoncja – Podręcznik dla wydziałów lekarskich). Avicenum Zdravotnické Nakladelství, Praha 1972. (Rec.) Czas. Stomatol. 1973, 26, 920–921.
- [70] Masztalerz A.: Prace o tematyce stomatologicznej opublikowane w 1972 r. w polskich medycznych czasopismach niestomatologicznych. Czas. Stomatol. 1973, 26, 1265–1266.
- [71] Masztalerz A., Masztalerzowa Z.: Wady zgryzu a choroby przyzębia. Czas. Stomatol. 1973, 26, 435–439.
- [72] Masztalerz A., Masztalerzowa Z.: Occlusal anomalies and disease of paradontium. (Sum.). Pol. Med. Sc. Hist. 1973, 15/1, 211.
- [73] Masztalerzowa Z., Masztalerz A.: Higiena jamy ustnej a choroby przyzębia i próchnica zębów. Czas. Stomatol. 1973, 26, 445–448.
- [74] Masztalerzowa Z., Masztalerz A.: Oral hygiene and paradonthopathies and dental caries. [Sum.]. Pol. Med. Sc. Hist. 1973, 15/1, 211.
- [75] Potoczek S., Masztalerz A.: Organizacja pracy i zarządzania w Instytucie Stomatologii. Probl. Ucz. Inst. Med. 1973, 8, 3–10.
- [76] Masztalerz A.: Ocena szerokości mleczonego łuku zębowego. Czas. Stomatol. 1974, 27, 979–981.
- [77] Masztalerz A.: Prace o tematyce stomatologicznej, opublikowane w polskim medycznym piśmiennictwie niestomatologicznym w 1973 r. Czas. Stomatol. 1974, 27, 1263–1266.
- [78] Masztalerz A.: Współczesne metody leczenia ortodontycznego. Czas. Stomatol. 1974, 27, 1007–1017.
- [79] Masztalerz A., Potoczek S.: Wskaźnik PUW u dziewcząt i chłopców polskich. Czas. Stomatol. 1974, 27, 1273–1276.
- [80] Potoczek S., Masztalerz A.: Osiągnięcia naukowe i dydaktyczne stomatologii polskiej w XXX-leciu PRL. Czas. Stomatol. 1974, 27, 689–702.
- [81] Potoczek S., Masztalerz A., Rogowiec S.: Raport o stanie uzębienia młodzieży polskiej. Czas. Stomatol. 1974, 27, 479–482.
- [82] Potoczek S., Masztalerz A., Rogowiec S.: Report on the condition of teeth in Polish youths. (Sum.). Pol. Med. Sc. Hist. 1974, 15/1, 453, poz. 1201.
- [83] Rogowiec S., Potoczek S., Masztalerz A.: Ocena skuteczności leczenia stomatologicznego młodzieży polskiej na podstawie badań epidemiologicznych z roku 1970. Czas. Stomatol. 1974, 27, 577–579.
- [84] Bujwidowa B., Szymańska M., Łazarkiewicz W., Kozaczek T., Masztalerz A.: Zmiany rozwojowe zgryzu mleczonego wybranej grupy dzieci. Czas. Stomatol. 1975, 28, 325–330.
- [85] Masztalerz A.: Jubileusz prof. dra Henryka Gorczyńskiego. Wroc. Stomatol. 1975, 3–5.

- [86] Masztalerz A.: Prace o tematyce stomatologicznej opublikowane w 1974 r. w polskich lekarskich czasopismach niestomatologicznych. *Czas. Stomatol.* 1975, 28, 1131–1134.
- [87] Masztalerz A.: Regulatory czynności. *Wroc. Stomatol.* 1975, 123–135.
- [88] Masztalerz A.: The estimation of the deciduous dental arch width. *Acta Univ. Palack. Olom. Facult. Med.* 1975, 73, 364–365.
- [89] Masztalerz A., Bujwidowa B., Kozaczek T., Łazarkiewicz W., Szymańska M.: Niektóre pomiary poprzeczne związane ze zgryzem mlecznym. *Czas. Stomatol.* 1975, 28, 201–208.
- [90] Masztalerz A., Bujwidowa B., Kozaczek T., Łazarkiewicz W., Szymańska M.: Wskaźniki Izarda w uzębieniu mlecznym. *Wroc. Stomatol.* 1975, 145–150.
- [91] Masztalerz A., Kozaczek T., Bujwidowa B., Łazarkiewicz W., Szymańska M.: Stan uzębienia dzieci przedszkolnych z rodzin o wyższym od średniego standardzie życia. *Czas. Stomatol.* 1975, 28, 529–532.
- [92] Masztalerz A., Masztalerzowa Z.: PUW w zgryzie prawidłowym i nieprawidłowym. *Wroc. Stomatol.* 1975, 137–139.
- [93] Masztalerz A., Masztalerzowa Z.: Utrata zębów stałych a wady zgryzu. *Wroc. Stomatol.* 1975, 141–143.
- [94] Masztalerz A.: Stav chrupu polské mládeže. *Česk. Stomatol.* 1976, 76, 143–146.
- [95] Masztalerz A.: Płytką Schwarza. *Wroc. Stomatol.* 1976, 29–40.
- [96] Masztalerz A.: Prace o tematyce stomatologicznej opublikowane w 1975 r. *Czas. Stomatol.* 1976, 29, 988 i 996.
- [97] Masztalerz A., Masztalerzowa Z.: Frekwencja próchnicy zębów a higiena jamy ustnej i zapalenia przyzębia. *Wroc. Stomatol.* 1976, 47–50.
- [98] Masztalerz A., Masztalerzowa Z., Potoczek St.: Choroby przyzębia i błony śluzowej jamy ustnej a frekwencja próchnicy. *Czas. Stomatol.* 1976, 29, 621–624.
- [99] Masztalerz A., Masztalerzowa Z., Potoczek S.: Higiena jamy ustnej a próchnica zębów. *Czas. Stomatol.* 1976, 29, 709–712.
- [100] Masztalerz A., Przybylski A.: Sprężyna spiralna jako element mechaniczny aparatów ortodontycznych. *Wroc. Stomatol.* 1976, 41–46.
- [101] Łazarkiewicz W., Masztalerz A.: Narząd żucia u żeńskich bliźniąt jednojajowych. *Wroc. Stomatol.* 1977, 107–109.
- [102] Masztalerz A.: Chorosziłkina F. Ja.: Telerentgenografia w ortodoncji. *Telerentgeneografiya w ortodontii.* Moskwa 1976. (Rec.). *Czas. Stomat.* 1977, 30, 856–858.
- [103] Masztalerz A.: Diagnostyka, systematyka i mianownictwo wad zgryzu. [W:] *Zarys ortopedii szczękowej (ortodoncji).* Podręcznik dla studentów pod red. Adama Masztalerza. Warszawa 1977, 79–125.
- [104] Masztalerz A.: Ekstrakcje zębów w ortopedii szczękowej. [W:] *Zarys ortopedii szczękowej (ortodoncji).* Podręcznik dla studentów pod red. Adama Masztalerza. Warszawa 1977, 255–265.
- [105] Masztalerz A.: Indikation und Durchführung der Frühbehandlung. *Stomatol. DDR* 1977, 27, 798–801.
- [106] Masztalerz A.: Kaminek Milian: Współczesne stałe aparaty ortodontyczne – Soucasne fixni ortodonticke aparaty. Praha 1976. (Rec.) *Czas. Stomatol.* 1977, 30, 914.
- [107] Masztalerz A.: Leczenie w okresie uzębienia stałego. [W:] *Zarys ortopedii szczękowej (Ortodoncji).* Podręcznik dla studentów pod red. Adama Masztalerza. Warszawa 1977, 225–254.
- [108] Masztalerz A.: Morfologia zespołu twarzowo-szczękowego. [W:] *Zarys ortopedii szczękowej (Ortodoncji).* Podręcznik dla studentów pod red. Adama Masztalerza. Warszawa 1977, 18–30.
- [109] Masztalerz A.: Prace o tematyce stomatologicznej opublikowane w 1976 r. w polskich medycznych czasopismach niestomatologicznych. *Czas. Stomat.* 1977, 30, 1032, 1040, 1052, 1060.
- [110] Masztalerz A.: Prof. Cieszyński – inspirator współpracy międzynarodowej stomatologów. *Wroc. Stomatol.* 1977, 17–20.
- [111] Masztalerz A., Łazarkiewicz W., Bujwidowa B.: Czynniki genetyczne i związane z nimi wskazania do leczenia ortodontycznego. *Wroc. Stomatol.* 1977, 99–106.
- [112] Masztalerz A., Zarzycka I.: Wady zgryzu u młodzieży wrocławskiej po 8 latach fluorkowania wody. *Czas. Stomatol.* 1977, 30, 353–354.
- [113] Masztalerz A.: Prace o tematyce stomatologicznej opublikowane w 1977 r. w polskich medycznych czasopismach niestomatologicznych. *Czas. Stomatol.* 1978, 31, 1054, 1062.
- [114] Masztalerz A.: Sprawozdanie z pobytu szkoleniowego w Heidelbergu. *Czas. Stomatol.* 1978, 31, 5, 478, 492.
- [115] Masztalerz A.: 30 lat pracy naukowej prof. dr. hab. Stanisława Potoczka. *Wroc. Stomatol.* 1979, 9–13.
- [116] Masztalerz A.: Maski Delaire’a. *Czas. Stomatol.* 1979, 32, 971–974.
- [117] Masztalerz A.: Materiały złożone – composite – jako klej do przyklejania zamków ortopedycznych. *Czas. Stomatol.* 1979, 32, 361–363.
- [118] Masztalerz A.: Versuch einer analytischen Beschreibung des Zahnbogens. *Fortschr. Kieferorthop.* 1979, 40, 388.
- [119] Masztalerz A.: Współczesne kierunki terapii ortodontycznej. *Wroc. Stomatol.* 1979, 151–158.
- [120] Masztalerz A.: Znaczenie położenia

spoczynkowego zuchwy w diagnostyce różnicowej wad zgryzowych. Wroc. Stomatol. 1979, 159–162.

[121] Masztalerz A., Bujwidowa B., Ćwioro F., Łazarkiewicz W.: Gnathometrische Veränderungen nach chirurgischer Behandlung der Progenie. Fortschr. Kieferorthop. 1979, 40, 300–303.

[122] Masztalerz A.: Wspomnienie o profesorze Henryku Gorczyńskim. Czas. Stomatol. 1980, 33, 945–946.

[123] Masztalerz A., Kozaczkowa T., Warychowa B.: Bezpośrednie mocowanie zamków ortodontycznych. Wroc. Stomatol. 1980, 75–83.

[124] Masztalerz A.: Diagnostyka, systematyka i mianownictwo wad zgryzu. [W:] Zarys ortopedii szczękowej (ortodoncji). Podręcznik dla studentów stomatologii pod red. Adama Masztalerza. Warszawa 1981, 83–128.

[125] Masztalerz A.: Ekstrakcje zębów w ortopedii szczękowej. [W:] Zarys ortopedii szczękowej (ortodoncji). Podręcznik dla studentów stomatologii pod red. Adama Masztalerza. Warszawa 1981, 261–271.

[126] Masztalerz A.: Kształt stałego łuku zębowego. Czas. Stomatol. 1981, 34, 399–406.

[127] Masztalerz A.: Leczenie w okresie uzębienia stałego. [W:] Zarys ortopedii szczękowej (ortodoncji). Podręcznik dla studentów stomatologii pod red. Adama Masztalerza. Warszawa 1981, 230–260.

[128] Masztalerz A.: Matematyczny opis kształtu łuku zębowego. Czas. Stomatol. 1981, 34, 309–313.

[129] Masztalerz A.: Morfologia zespołu twarzowo-szczękowego. [W:] Zarys ortopedii szczękowej (ortodoncji). Podręcznik dla studentów stomatologii pod red. Adama Masztalerza. Warszawa 1981, 18–30.

[130] Masztalerz A.: Protezy stałe w wieku rozwojowym. Wroc. Stomatol. 1981, 101–106.

[131] Masztalerz A.: Przedmowa. [W:] Zarys ortopedii szczękowej – ortodoncji. Podręcznik dla studentów stomatologii. Pod red. Adama Masztalerza. Warszawa 1981, 5.

[132] Masztalerz A. (rec.): Milan Kaminek: Leczenie ortodontyczne aparatami stałymi. Wprowadzenie-Kieferorthopädische Therapie mit fest-sitzenden Apparaturen. Eine Einführung. Johan Ambrosium Barth, Leipzig 1980. Autoryzowany przekład pracy M. Kaminka pt. Současn fixn ortodontické aparaty. Avicennum Praha 1976. Czas. Stomatol. 1982, 35, 314.

[133] Masztalerz A. (rec.): Urszula Klink-Heckmann (Rostock), Edmund Bredy (Berlin): Orthopädische Stomatologie. Stomatologia Ortopedyczna. Johan Ambrosium Barth, Leipzig 1980. Wyd. 2 przerobione i rozszerzone. Czas. Stomatol. 1982, 35, 514–515.

[134] Masztalerz A., Masztalerzowa Z., Szczepańska H.: Liczba PUW i wskaźnik przyzębia w wadach zgryzu (badania ilościowe). Wroc. Stomatol. 1982, 201–207.

[135] Masztalerz A. (rec.): Ocena książki pt.: Podręcznik ortodoncji (Rukovodstvo po ortodontii) pod red. F. Ja. Chorošylkiny. Wyd. Medicina. Moskva 1982. Czas. Stomatol. 1983, 36, 774–775.

[136] Masztalerz A.: Der Zahnengstand und die Mundhygiene. Zahn- Mund- u. Kieferheilkd. 1983, 71, 136–139.

[137] Masztalerz A.: Zastosowanie elementów stałej aparatury ortodontycznej. Czas. Stomatol. 1983, 36, 199–207.

[138] Masztalerz A., Bujwidowa B., Jagielska I., Masztalerzowa Z., Potoczek J., Szczepańska H., Warych B.: Środowisko społeczne a stan uzębienia i zgryzu. Czas. Stomatol. 1983, 36, 691–695.

[139] Masztalerz A., Bujwidowa B., Jagielska I., Masztalerzowa Z., Potoczek J., Szczepańska H., Warych B.: Wady zgryzu, próchnica, higiena jamy ustnej i choroby przyzębia. Badania ilościowe. Czas. Stomatol. 1983, 36, 607–610.

[140] Warych B., Masztalerz A., Przybylski A.: Maska Delaire'a – konstrukcja własna. Czas. Stomatol. 1983, 36, 445–447.

[141] Masztalerz A.: Ocena ilościowa wad zgryzu w badaniach populacyjnych. Czas. Stomatol. 1984, 37, 593–599.

[142] Masztalerz A.: Próba uproszczonej oceny typu wzrostowego twarzy. Wroc. Stomatol. 1984, 123–134.

[143] Masztalerz A., Bujwidowa B., Masztalerzowa Z., Potoczek J., Szczepańska H., Warych B.: Współmienność wskaźników przyzębia, próchnicy zębów, wad zgryzu i higieny jamy ustnej. Czas. Stomatol. 1984, 37, 129–131.

[144] Masztalerz A.: Od moralności do deontologii lekarskiej. Wroc. Stomatol. 1985, 241–249.

[145] Masztalerz A., Bujwidowa B., Jagielska I., Masztalerzowa Z., Potoczek J., Szczepańska H., Warych B.: Untersuchungen zur Korrelation des Zahnengstandes mit einigen ausgewählten stomatologischen Indizes. Stomatol. DDR 1985, 35, 140–142.

[146] Oral Heath Care System: An International Collaborative Study Coordinated by the World Health Organization. (System Opieki Stomatologicznej: Międzynarodowa współpraca koordynowana przez Światową Organizację Zdrowia). Ed. by Harald A. Arnljot et al. Quintessence Publ. Comp. London 1985, 218. Badania WHO; udział Janusz A. Indulski, Włodzimierz Józefowicz, Franciszek Szatko, Zbigniew Jańczuk, Stanisław Potoczek, Adam Masztalerz, Stanisław Rogowiec, Roman Jurzyk, Janusz Jeljaszewicz.

[147] Masztalerz A. (rec.): Technik und Handhabung der Funktionsregler. Mitarb. Rolf Fraen-

kel, Christine Fraenkel. 3 Aufl. Berlin 1984. *Czas. Stomatol.* 1985, 38, 256, 264, 276.

[148] Masztalerz A.: Aparaty mechaniczne o działaniu ortodontycznym i ortopedycznym. *Wroc. Stomatol.* 1986, 119–128.

[149] Masztalerz A., Masztalerzowa Z.: Wpływ aparatów ortodontycznych na przyzębie i higienę jamy ustnej. *Czas. Stomatol.* 1987, 40, 809–813.

[150] Masztalerz A., Kozanecka M., Tomelka J.: Wachstumsmuster und Schweregrad der Gebissanomalien. *Stomatol. DDR.* 1987, 37, 145–148.

[151] Masztalerz A., Penkala J.: Zahndrehungen bei Lippen-Kiefer-Gaumen-Spalten. *Fortschr. Kieferorthop.* 1987, 48, 21–25.

[152] Masztalerz A.: Aparaty stałe (zasady i wskazówki praktyczne). *Wroc. Stomatol.* 1987, 105–112.

[153] Masztalerz A.: Ocena książki: E. Bredy, R. Hinz „Die aktive Platte – theoretische Grundlagen und praktische Anwendung”, *ZFV, Herne* 1985. *Czas. Stomatol.* 1988, 41, 333–334.

[154] Masztalerz A.: Wachstumstyp und einige anthropometrische Parameter des Zahnbogens. *Fortschr. Kieferorthop.* 1988, 49, 321–323.

[155] Masztalerz A., Masztalerz Z.: Malocclusions and paradontium. *Bilten Udruzenja ortodontata Jugoslavije. Bull. Orthod. Soc. Yugoslavia* 1988, 21, 31–33.

[156] Masztalerz A., Masztalerzowa Z., Szelań J.: Nadmiar fluoru w wodzie a zgryz. *Wroc. Stomatol.* 1988, 123–126.

[157] Masztalerz A.: Częstość wskazań do leczenia ortodontycznego. *Czas. Stomatol.* 1989, 42, 347–349.

[158] Masztalerz A.: Możliwości i wskazania do leczenia ortodontycznego dorosłych. [W:] *Postępy w diagnostyce i terapii procesów chorobowych jamy ustnej i twarzowej części czaszki: historia – nadzieje – rzeczywistość.* Warszawa, 5–6 października 1989. Warszawa, 1989, 90–92. *Zjazd nt. Postępy w diagnostyce i terapii procesów chorobowych jamy ustnej i twarzowej części czaszki* Warszawa 5–6 października 1989 – Rok Jubileuszowy Chirurgii Polskiej, 180-lecie powstania Wydziału Akademicko-Lekarskiego w Warszawie.

[159] Masztalerz A., Masztalerzowa Z., Szelań J.: Nadmiar fluoru w wodzie a zgryz. *Wroc. Stomatol.* 1989, 89–92.

[160] Masztalerz A.: Proste metody rozpoznawania i leczenia wad zgryzu. *Wroc. Stomatol.* 1989, 83–88.

[161] Masztalerz A.: Leczenie ortodontyczne dorosłych – możliwości i wskazania. *Wroc. Stomatol.* 1990, 101–106.

[162] Masztalerz A.: Kolejność wymiany kłów i trzonowców mlecznych. *Czas. Stomatol.* 1991, 44, 784–788.

[163] Masztalerz A., Masztalerzowa Z., Szymańska M., Tomelka J.: Fluor und Gebiss. *Fortschr. Kieferorthop.* 1990, 51, 234–237.

[164] Masztalerz A.: Wady zgryzu – jeszcze jeden niepożądany skutek cywilizacji? *Wroc. Stomatol.* 1991, 155–162.

[165] Masztalerz A.: Paradontopatie w środowiskach o różnym stężeniu związków fluoru w wodzie. *Czas. Stomatol.* 1992, 45, 170–173.

[166] Masztalerz A.: Kompromis – sukces czy niepowodzenie. *Wroc. Stomatol.* 1992, 121–127.

[167] Masztalerz A., Masztalerzowa Z.: Stłoczenia zębów i nadmiar fluoru a przyzębie. *Wroc. Stomatol.* 1992, 129–134.

[168] Masztalerz A.: Krajowy Zespół Specjalistyczny w Dziedzinie Ortodoncji: Kierunki działania w zakresie opieki ortodontycznej nad dziećmi i młodzieżą szkolną. *Czas. Stomatol.* 1993, 46, 680–687.

[169] Masztalerz A.: Mechanika dystalizacji kła. *Czas. Stomatol.* 1993, 46, 606–610.

[170] Masztalerz A. (rec.): *Sergl Hans-Georg: Festsitzende Apparaturen in der Kieferorthopadie.* *Czas. Stomatol.* 1993, 46, 81–82.

[171] Masztalerz A. (rec.): *Śmiech-Słomkowska G., Rytłowa W.: Wybrane zagadnienia z profilaktyki i wczesnego leczenia ortodontycznego.* *Czas. Stomatol.* 1993, 46, 471–472.

[172] Masztalerz A.: Kierunki działania w zakresie opieki ortodontycznej nad dziećmi i młodzieżą szkolną. *Protet. Stomatol.* 1993, 43, 272–279.

[173] Masztalerz A.: Stałe aparaty ortodontyczne – zalety i wady. *Przegl. Stomatol. Wieku Rozw.* 1993, 1/2, 29–31.

[174] Masztalerz A.: Stałe aparaty ortodontyczne – zalety i wady. *Wroc. Stomatol.* 1993, 93–98.

[175] Masztalerz A.: Technika bergeńska leczenia wad zgryzu aparatami stałymi. *Wroc. Stomatol.* 1993, 99–107.

[176] Masztalerz A.: Postępy w ortodoncji – nowe aparaty ortodontyczne. *Czas. Stomatol.* 1994, 47, 238–248.

[177] Masztalerz A.: 90 urodziny prof. dra hab. Tadeusza Owińskiego. *Wroc. Stomatol.* 1994, 3–7.

[178] Masztalerz A.: Norma morfologiczna w rozpoznawaniu wad zgryzu. *Czas. Stomatol.* 1995, 48, 738–746.

[179] Masztalerz A.: Opieka ortodontyczna w Polsce w 1994 r. *Czas. Stomatol.* 1995, 48, 413–417.

[180] Masztalerz A.: Profesor doktor habilitowany Tadeusz Owiński. *Nestor polskiej stomatologii.* *Czas. Stomatol.* 1995, 48, 151–153.

[181] Masztalerz A.: Diagnostyka i leczenie wad rozwojowych twarzy. *Magazyn Stomatol.* 1995, 5, 7, 17–25.

[182] Masztalerz A.: Ocena książki: P. Svan-

holt „Stałe aparaty ortodontyczne – konstrukcja i zastosowanie“, Wyd. Polorto, (Częstochowa) 1994. *Magazyn Stomatol.* 1995, 5, 2., 58–59.

[183] Masztalerz A.: Słoczenia zębów – problem nie tylko ortodontyczny. *Magazyn Stomatol.* 1995, 5, 2, 17–26.

[184] Masztalerz A.: Norma morfologiczna w rozpoznawaniu wad zgryzu. *Czas. Stomatol.* 1995, 48, 738–746.

[185] Masztalerz A.: Oddział Stomatologiczny AM we Wrocławiu w proggu XXI wieku. *Wroc. Stomatol.* 1995, 5–8.

[186] Masztalerz A.: Opieka ortodontyczna w państwowych placówkach opieki zdrowotnej na Dolnym Śląsku. *Wroc. Stomatol.* 1995, 40–44.

[187] Masztalerz A.: Pierwszy krok w stałych aparatach ortodontycznych. *Wroc. Stomatol.* 1995, 45–50.

[188] Masztalerz A.: Wspomnienie o Profesorze (o prof. T. Sz. Owińskim). *Biul. Stow. Lek. Dolnośląskich* 1995, 3–4 (5–6), 5.

[189] Masztalerz A.: Ocena książki „Ortopedia szczękowa – zasady i praktyka” pod redakcją Florentyny Łabiszewskiej-Jaruzelskiej (Wydawnictwo Lekarskie PZWL, Warszawa 1995 – wydanie III). *Magazyn Stomatol.* 1996, 6, 5, 54–55.

[190] Masztalerz A.: Ocena książki: H. Fischer-Brandles, A.N.F. Stahl „Kieferorthopädische Modellanalyse (Ortodontyczna analiza modeli), Carl Nanser Verlag, München, Wien 1995. *Magazyn Stomatol.* 1996, 6, 7, 60–62.

[191] Adam Masztalerz; rozm. przepr. Hanna Bagińska: Stomatolodzy polscy: profesor dr hab. med. Adam Masztalerz (wywiad). *Magazyn Stomatol.* 1996, 6, 11, 7–9.

[192] Masztalerz A.: Wspomnienie o profesorze Tadeuszu Owińskim. *Magazyn Stomatol.* 1996, 6, 7, 7–8.

[193] Masztalerz A.: Najczęściej występujące wady zębowe i zgryzowe. [W:] Wybrane zagadnienia ze stomatologii klinicznej i zapobiegawczej (skrypt). Akademia Medyczna we Wrocławiu, Wrocław 1997, 111–112.

[194] Masztalerz A.: Profilaktyka ortodontyczna. [W:] Wybrane zagadnienia ze stomatologii klinicznej i zapobiegawczej (skrypt). Akademia Medyczna we Wrocławiu, Wrocław 1997, 113–116.

[195] Masztalerz A. (rec.): B. Wojciechowska. „Der Begründen der polnischen Odontologie – Cieszyński Antoni (31.05.1882–4.07.1941 – ein Opfer des Nationalismus) – Twórca polskiej stomatologii – Cieszyński Antoni (31.05.1882–4.07.1941 – ofiara nazizmu): dysertacja doktorska, Universität Düsseldorf, Düsseldorf 1996. *Med. Nowożyty.* 1998, 5, 163–165.

[196] Masztalerz A.: Ortodoncja u proggu trze-

ciego tysiąclecia. *Magazyn Stomatol.* 2000, 10, 9, 10–11.

[197] Masztalerz A.: Ocena książki: Thomas M. Graber, Thomas Rakosi, Alexander G. Petrovic „Aparaty czynnościowe w ortopedii szczękowo-twarzowej“. Wyd. 1 pol. pod red. Grażyny Śmiech-Słomkowskiej, Lublin 2001, Wyd. Czelej. *Magazyn Stomatol.* 2001, 11, 10, 62–63.

[198] Masztalerz A.: Aparaty stałe – snobizm, moda czy skuteczny oręż ortodontyczny? *Magazyn Stomatol.* 2001, 11, 10, 67.

[199] Masztalerz A.: Recenzja książki (John Bennett, Richard McLaughlin, Hugo Trevisi: „Systemized orthodontic treatment mechanics” Wydawnictwo Mosby 2001). *Magazyn Stomatol.* 2002, 12, 4, 72.

[200] Masztalerz A.: Ocena książki W. R. Profit, H.W. Fields jr „Ortodoncja współczesna”, Wyd. Czelej, Lublin 2002. *Magazyn Stomatol.* 2003, 13, 4, 80–82.

[201] Masztalerz A.: Zmiany rozwojowe zgryzu – fakty i mity. *Magazyn Stomatol.* 2003, 13, 9, 10–16.

Promotor prac doktorskich

[1] Adolf Kozaczek: Fałdy podniebienne. Podobieństwo rodzinne i stosunek do innych cech morfologicznych narządu żucia. Wrocław 1968.

[2] Halina Sasiadek: Zaburzenia wydzielania wewnętrznego a narząd żucia. Wrocław 1969.

[3] Kazimierz Kaczmarek: Stan uzębienia marynarzy służby czynnej. Wrocław 1970.

[4] Teresa Kozaczek: Uzębienie mieszkańców Dolnego Śląska we wczesnym średniowieczu. Wrocław 1970.

[5] Mirosława Szymańska: Badanie fotometryczne toru żuchwy w czasie ruchu przywodzenia i odwodzenia. Wrocław 1972.

[6] Wiesława Łazarkiewicz: Zmienność cech kraniometrycznych w czasie i przestrzeni. Wrocław 1973.

[7] Jadwiga Penkala: Zaburzenia wzrostu przedniego czaszki twarzowej u dzieci z rozszczepami podniebienia. Wrocław 1973.

[8] Marta Kamila Pilak: Przydatność wybranych projekcji rentgenowskich do lokalizacji zęba zatrzymanego (w przednim odcinku szczęki). Wrocław 1976.

[9] Alina Amoretti-Palka: Zespół twarzowo-szczękowy u dzieci szkoły specjalnej w Miliczu. Wrocław 1978.

[10] Iwona Łabędzka-Zarzycka: Wpływ fluoru na wady zgryzu. Wrocław 1979.

[11] Barbara Warych: Zmiany rozwojowe łuków zębowych pomiędzy 3,5 a 8,5 rokiem życia. Wrocław 1982.

[12] Irena Bujwid-Jagielska: Ocena ilościowa nieprawidłowości zgryzowych u uczniów ostatnich klas szkół podstawowych we Wrocławiu. Wrocław 1986.

[13] Janina Szelaż: Zgryz w warunkach zróżnicowanego skażenia środowiska naturalnego fluorem. Wrocław 1990.

[14] Bożena Wróblewska: Ocena skuteczności profilaktyki ortodontycznej w regionie łódzkim. Wrocław 1996.

[15] Magdalena Kądziela: Zagrożenia bakteriologiczne lekarza stomatologa w trakcie pracy. Wrocław 1998.

[16] Beata Kawała: Wady zębowo-zgryzowe u bliźniąt jedno- i dwujajowych. Wrocław 1999.

Opiekun pracy habilitacyjnej

Zdzisław Gajda: Wyniki badań nad przemieszczeniem zębowo-żuchwowym. Wrocław 1986.

Piśmiennictwo

- [1] Akta osobowe prof. dr. hab. Adama Masztalerza. Archiwum Akademii Medycznej we Wrocławiu, sygn. arch. 767 „M”.
- [2] Dokumentacja dotycząca powołania dr. hab. Adama Masztalerza na stanowisko profesora nadzwyczajnego. Archiwum Akademii Medycznej we Wrocławiu, sygn. 5.
- [3] Dokumentacja dotycząca powołania prof. nadzw. dr. hab. Adama Masztalerza na stanowisko profesora zwyczajnego. Archiwum Akademii Medycznej we Wrocławiu, sygn. 6.
- [4] Kto jest kim w Polsce. Wyd. Interpress, Warszawa 1993, 446.
- [5] POTOCZEK S.: Profesor doktor habilitowany Adam Masztalerz w 70. rocznicę urodzin. Czas. Stomatol. 1995, 48, 427–429.
- [6] SZELAŻ J.: Wspomnienie pośmiertne. Profesor zwyczajny doktor habilitowany Adam Jakub Masztalerz (1925–2004). Ortop. Szczęk. Ortod. 2005, 21, 58–59.
- [7] SZYMAŃSKA M.: Przemówienie wygłoszone na posiedzeniu Dolnośląskiego Oddziału PTS z okazji Jubileuszu prof. dr. hab. Adama Masztalerza, Wrocław 17 VI 1995 r. Czas. Stomatol. 1995, 48, 430–431.
- [8] BAGIŃSKA H., WIĘCKOWSKA M.: Prof. dr hab. Adam Masztalerz. Wspomnienie. Magazyn Stomatol. 2005, 15, 2, 10–11.
- [9] BRUZIEWICZ-MIKŁASZEWSKA B.: Zarys dziejów uniwersyteckiej stomatologii we Wrocławiu. Akademia Medyczna we Wrocławiu. Wrocław 2008; dodruk: Wrocław 2010, 263.
- [10] BRUZIEWICZ-MIKŁASZEWSKA B.: Stomatologia. [W:] Historia Wydziałów Lekarskiego i Farmaceutycznego Uniwersytetu Wrocławskiego oraz Akademii Medycznej we Wrocławiu w latach 1702–2002. Red. Kozuszek W. Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2002, 312–341.
- [11] KONOPKA T., POTOCZEK S.: Structure and authorities of the university dentistry in postwar Wrocław. Dent. Med. Probl. 2007, 44, 5–10.
- [12] MATTHEWS-BRZOZOWSKA T.: Profesor Adam Masztalerz (1925–2004). Wspomnienie na Senat Żałobny. Gazeta Uczelniana AM we Wrocławiu, 2004, 10, 94.
- [13] Dorobek naukowy Katedry Ortodontacji/Ortopedii Szczękowej i Ortodontacji Akademii Medycznej im. Piastów Śląskich we Wrocławiu (1949–2004). Jubileusz 55-lecia. Wrocław 2004, 62.
- [14] BRUZIEWICZ-MIKŁASZEWSKA B.: Spotkały się cztery pokolenia stomatologów. Medium. DIL, 2002, 1, 7.
- [15] Dokumenty zgromadzone przez prof. dr. hab. Adama Masztalerza w tzw. zielonej teczce i przekazane dr B. Bruziewicz-Mikłaszewskiej. Archiwum prywatne.

Wykaz prac naukowo- -badawczych i racjonalizatorskich opracowanych i zastosowanych w praktyce [3]

[1] Masztalerz A., Przybylski A.: Laboratorijne zamki ortodontyczne. Zmodyfikowano zamki Zeńczaka i skonstruowano oryginalny zamek przetyczkowy, tzw. zamek Masztalerza. 1976. (Czas. Stomatol. 1976, 20, 1317–1319).

[2] Masztalerz A.: Modyfikacja płytki podniebiennej. Do nierównoległego poszerzenia łuku zębowego skonstruowano prostą pętlę drucianą, zastępującą nieosiągalny na rynku zawias Przylipiaka. 1968. (Wroc. Stomatol. 1968, 99–101).

[3] Masztalerz A.: Kociołek do polimeryzacji na zimno mas akrylowych. Projekt racjonalizatorski. Nr ewid. w zakładzie pracy: W_12/69 przyjęty do realizacji z dn. 23.05.1969 r. Świadectwo Racjonalizatorskie AM we Wrocławiu nr 18/76 z dn. 5.04.1976 r.

[4] Masztalerz A.: Sprężyna spiralna jako element mechaniczny aparatów ortodontycznych. W miejscu śruby ortodontycznej, działającej w sposób przerywany zastosowano oryginalne rozwiązanie sprężynowe. 1976. (Wroc. Stomatol. 1976, 41–46).

Adres do korespondencji:

Maria Kordas
Biblioteka UMW
ul. Parkowa 1/3
51-616 Wrocław
tel.: 71 348 30 22
e-mail: maria.kordas@am.wroc.pl

Praca wpłynęła do Redakcji: 26.03.2012 r.
Po recenzji: 28.05.2012 r.
Zaakceptowano do druku: 17.07.2012 r.

Received: 26.03.2012
Revised: 28.05.2012
Accepted: 17.07.2012